बालमोदिनी

नक्षत्रेषु दृष्टिः

● (सं०) जगदीशः

कश्चन बालकः । तस्य पिता सङ्गीतज्ञः । उदरपोषणाय सः नगरात् नगरं गच्छन् भवति । अतः पुत्रस्य मुखदर्शनं विरलमेव । तस्य बालस्य माता तदीये बाल्ये एव दिवं गता । मातुः वियोगात्, पितृ-स्नेहस्य अभावात् च सः बालः सर्वदा खिन्नमनस्कः भवति ।

'माता दिवङ्गता' इति तु सः जानाति । किन्तु दिवं गताः प्रत्यागन्तुं नार्हन्ति इति न अवगम्यते तेन । यदा मातुः स्मरणं तीव्रतया बाधेत तदा सः पितामहीं पीडयति - 'मातरं दर्शय' इति । पितामही च खाद्यादिदानेन लालनेन च तं सन्तोष्य मातृस्मरणं कथञ्चित् निवारयति ।

एकस्यां रात्रौ तं बालं मातुः स्मरणं तीव्रतया अबाधत । सः पितामहीसमीपं गत्वा अवदत् - ''अम्ब ! मातरं दर्शय । इदानीमेव दर्शय'' इति ।

पितामही एतत् विस्मारयितुं बहुधा प्रयासम् अकरोत् । तथापि बालस्य एकमेव कथनम् - ''मातरं दर्शय !'' इति ।

अन्ते किञ्चित् क्रुद्धा पितामही तं बालं गृहाङ्गणं प्रति आनीय आकाशस्थानि असङ्ख्यानि नक्षत्राणि प्रदर्श्य - ''एतेषु अन्यतमत्वम् आप्तवती अस्ति तव माता । त्वमेव अभिजानीहि ।''

बालः आकाशमेव पश्यन् नक्षत्ररूपिणीं मातरम् अभिज्ञातुं प्रयासम् अकरोत् । तस्मिन् दिने, तदनन्तर-दिने, तस्मादपि अनन्तरदिने ..... । एवं प्रतिदिनं सः रात्रौ दीर्घकालं यावत् नक्षत्रदर्शनम् अकरोत् । गच्छता कालेन नक्षत्रवीक्षणं तस्य स्वभावः जातः ।

प्रौढत्वं गतः सः अवगतवान् यत् असङ्ख्येषु नक्षत्रेषु मातुः अन्वेषणाय प्रयासः व्यर्थः एव । तथापि नक्षत्र-वीक्षणात् सः निवृत्तः न जातः । नक्षत्रवीक्षणाय सः एकं दूरवीक्षकं सज्जीकृतवान् । नक्षत्राणां ग्रहाणां च गतेः अध्ययनम् आरब्धवान् सः ।

गच्छता कालेन सः प्रत्यपादयत् यत् सूर्यं परितः सर्वे ग्रहाः परिभ्रमन्ति इति । गुरुशुक्रयोः विशेषाध्ययनं कृत्वा तौ परितः स्थिताः उपग्रहाः अपि तेन अभि-ज्ञाताः । कालान्तरे सः 'श्रेष्ठः खगोलविज्ञानी' इति ख्यातः जातः । तस्य नाम गेलिलियो इति । षोडशे शतके इटलीदेशे आसीत् सः ।

एवं मातुः दर्शनार्थं नक्षत्रेषु निहितदृष्टिः गेलिलियो स्वस्य निरन्तरप्रयासेन श्रेष्ठः खगोलविज्ञानी जातः ।